

LIETUVOS TEISMŲ SPRENDIMŲ PRIPAŽINIMO UŽSIENIO VALSTYBĖSE ASPEKTAI

Doktorantė Laura Gumuliauskienė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedra
Ateities g. 20, LT–08303 Vilnius
Telefonas 271 45 93
Elektroninis paštas l.gumuliauskiene@tic.lt

Pateikta 2004 m. lapkričio 29 d.

Parengta spausdinti 2005 m. rugsėjo 16 d.

Pagrindinės sąvokos: užsienio teismo sprendimas, sprendimų pripažinimas, nepripažinimo pagrindai.

S a n t r a u k a

Teismų sprendimai, priimti konkrečios valstybės teismo, kaip ir apskritai pozityvioji teisė, nepasižymi eksteritorialumu ir, nors ir įsiteisėja, savaime neįgyja teisinės galios už savo valstybės ribų ir negali būti pradėti vykdyti kitos valstybės teritorijoje. Tai iš dalies sietina ir su kiekvienos valstybės suverenitetu, ir su teismų jurisdikcija, kuri „baigiasi ties valstybės siena“ (išskyrus tarptautinių teismų bei tribunolų jurisdikciją). Tam, kad vienos valstybės teismo sprendimas, kurį būtina vykdyti kitos valstybės teritorijoje (nes ten, pavyzdžiui, gyvena atsakovas, ten yra jo turtas ar pan.), būtų pradėtas vykdyti, būtina dar viena procedūra, t. y. to teismo sprendimo pripažinimas ir leidimas jį vykdyti. Pripažinimas reiškia, kad užsienio valstybės teismo sprendimui kitos valstybės teritorijoje bus suteikta tokia pati teisinė galia, kaip ir tos valstybės teismų sprendimams, ir jis taps privalomas vykdyti.

Straipsnyje nagrinėjamos Lietuvos teismų sprendimų pripažinimo užsienio valstybėse galimybės bei skirtingi modeliai, pasirinkti atsižvelgiant į teismo sprendimo priėmimo momentą ir Lietuvos Respublikos bei konkrečios valstybės, kurioje sprendimą siekiama pripažinti ir įvykdyti, teisinius santykius. Taip pat aptariamos Lietuvos teismų sprendimų pripažinimo Europos Sąjungos valstybėse narėse reglamentavimo naujovės Lietuvai tapus visateise Europos Sąjungos nare.

I ž a n g a

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, jog „užsienio teismo sprendimo pripažinimas reiškia, kad:

- 1) pripažįstančioje valstybėje jis įgyja *res judicata* galią;
- 2) pripažįstančioje valstybėje jis įgyja prejudicinę galią;
- 3) pripažįstanti užsienio teismo sprendimą valstybė kartu konstatuoja, kad nagrinėjant bylą užsienio valstybėje laikytasi sąžiningo proceso principų;
- 4) sprendimą pripažinusioje valstybėje jis tampa vykdytinas, t. y. turi būti vykdomas taip pat, kaip ir nacionalinio teismo sprendimas“ [1].

Skirtingos valstybės užsienio valstybių teismų sprendimų pripažinimo klausimus sprendžia skirtingai, tačiau iš esmės „pasaulinėje praktikoje susiklosčiusios trys užsienio teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo sistemos. Vienose šalyse (Danijoje, Olandijoje) užsienio sprendimai pripažįstami tik esant tarp valstybių tarptautinei sutarčiai dėl sprendimų pripažinimo ir vykdymo arba numaçius abipusiškumo pagrindą (*reciprocity*). Kitose valstybėse (Prancūzijoje, Belgijoje) užsienio teismų

sprendimai pripažįstami ir vykdomi tik patikrinti iš esmės. Trečiose (Italijoje, Vokietijoje) – tikrinamas formalus užsienio teismo sprendimo teisėtumo aspektas“ [2, p. 331].

Kalbant apie užsienio teismų sprendimų pripažinimą pažymėtina, jog šiame kontekste terminas „sprendimas“ suprantamas plačiaja prasme ir apima tiek nutartis, tiek nutarimus, jei tik šiuo teismo procesiniu dokumentu byla yra užbaigiama.

Apie užsienio teismų sprendimų pripažinimą ir leidimą juos vykdyti Lietuvoje galima kalbėti dviem aspektais:

- 1) Lietuvos Respublikos teismų sprendimų pripažinimas užsienio valstybėse, ir
- 2) užsienio teismų sprendimų pripažinimas Lietuvos Respublikoje.

Kartu pažymėtina, jog šie du aspektai gali būti nagrinėjami visiškai atskirai kaip dvi skirtingos temos. Straipsnyje bus analizuojami tik Lietuvos teismų sprendimų pripažinimo užsienio valstybėse aspektai bei modeliai siekiant atskleisti mokslinei bei plačiajai teisinei visuomenei šių klausimų aktualumą ir problemišumą, paskatinti teisininkus praktikus domėtis bei gilintis ganėtina naujoje ir daugeliui vis dar *terra incognita* srityje.

Lietuvos teismų sprendimų pripažinimas užsienio valstybėse

Lietuvos teismo priimtas ir jau įsiteisėjęs sprendimas sukelia teisines pasekmes tik Lietuvos Respublikos teritorijoje ir tik joje esantiems proceso dalyviams. Tačiau jei Lietuvos teismas nagrinėjo bylą, kurioje užsienio elementas yra atsakovas, ir įvykdyti tokio sprendimo Lietuvoje nėra galimybės (atsakovas gyvena ir dirba užsienio valstybėje, turto Lietuvoje neturi ir pan.), atsiranda būtinybė tokį sprendimą įvykdyti konkrečioje užsienio valstybėje. Tačiau tam, kad konkretus Lietuvos teismo sprendimas būtų pradėtas vykdyti užsienyje, būtina, kad tą sprendimą pripažintų ir leistų vykdyti tos valstybės kompetentingas teismas, t. y. privaloma atlikti tam tikrą procedūrą – proceso veiksmus, dėl kurių teismo sprendimas užsienio valstybėje įgytų tą naują kokybę, t. y. galėtų sukelti tokių pačių teisinių pasekmių, kaip ir Lietuvos Respublikoje.

Dėl šios būtinybės, Lietuvos teismui išnagrinėjus bylą ir priėmus galutinį sprendimą bei jam įsiteisėjus, procesas iš esmės nesibaigia. Kaip jau minėta, atsiranda jo tąsa užsienio valstybės kompetentingame teisme, kad toks sprendimas neliktų nevykdomas.

Atsižvelgiant į tai, kurioje valstybėje Lietuvos teismo sprendimą būtina vykdyti, galimi keli Lietuvos teismų sprendimų pripažinimo ir leidimo juos vykdyti modeliai. Tai:

1. Lietuvos teismų sprendimų pripažinimas ir vykdymas valstybėse, su kuriomis Lietuvos Respublika yra sudariusi teisinės pagalbos ir teisinių santykių sutartis.
2. Lietuvos teismų sprendimų pripažinimas ir vykdymas užsienio valstybėse remiantis daugiašalėmis konvencijomis.
3. Lietuvos teismų sprendimų pripažinimas ir vykdymas Europos Sąjungos valstybėse.
4. Lietuvos teismų sprendimų pripažinimas ir vykdymas užsienio valstybėse, nesant tarpvalstybinio teisinio reglamentavimo.

Toliau straipsnyje bus nagrinėjami Lietuvos teismų sprendimų pripažinimo užsienio valstybėse pagal kiekvieną iš šių modelių aspektai.

1. Lietuvos teismų sprendimų pripažinimas ir vykdymas valstybėse, su kuriomis Lietuvos Respublika yra sudariusi teisinės pagalbos ir teisinių santykių sutartis

Šiuo metu Lietuva teisinės pagalbos ir teisinių santykių sutartis, kuriose užsienio valstybių teismų sprendimams pripažinti skirti atskiri skyriai, yra sudariusi su trylika valstybių: Latvija, Estija, Moldova, Lenkija, Ukraina, Baltarusija, Rusija, Kazachstanu, Uzbekistanu, Azerbaidžanu, Kinija, Turkija ir Armėnija [3; 4].

Visose Lietuvos Respublikos teisinės pagalbos sutartyse yra įtvirtinta bendra nuostata, kad „Susitariančios Šalys tarpusavyje pripažįsta ir vykdo įsiteisėjusius teisingumo įstaigų sprendimus civilinėse ir šeimos bylose, taip pat nuosprendžius dėl nusikaltimų padarytos žalos atlyginimo“ (pvz., trišalės Sutarties su Latvijos Respublika ir Estijos Respublika 49 str. 1 d.), o pagal Sutarties su Lenkijos Respublika 52 straipsnio 1 dalį – ir darbo bylose. Teisinės pagalbos sutartys taip pat numato prašymų pripažinti ir leisti vykdyti teismo sprendimą kitos susitariančios valstybės teritorijoje padavimo tvarką, t. y. prašymas paduodamas per sprendimą pirmąją instanciją priėmusį teismą (pvz., Sutarties su Moldova 50 str. 2 d.), prašymo priedus, teisę prašymo rekvizitus nustatyti tai valstybei, kurioje spren-

dimas turi būti vykdomas*, ir svarbiausia – teismų sprendimų nepripažinimo pagrindus, kurie ir yra tikrinami sprendžiant klausimą dėl Lietuvos teismo sprendimo pripažinimo.

Visose Lietuvos Respublikos teisinės pagalbos sutartyse numatomi šie teismų sprendimų nepripažinimo kitos valstybės teritorijoje pagrindai:

- 1) jeigu padavęs prašymą asmuo arba atsakovas nedalyvavo procese dėl to, kad jam arba jo įgaliotiniui nebuvo laiku ir nustatyta forma įteiktas šaukimas į teismą;
- 2) jeigu dėl to paties teisinio ginčo tarp tų pačių šalių susitariančios šalies teritorijoje, kur sprendimas turi būti pripažintas ir vykdomas, jau anksčiau buvo priimtas ir yra įsiteisėjęs sprendimas arba jeigu tos susitariančios šalies įstaiga buvo anksčiau pradėjusi procesą šioje byloje;
- 3) jeigu pagal tarptautinę sutartį, o sutartyje nenumatytais atvejais – pagal įstatymus susitariančios šalies, kurios teritorijoje sprendimas turi būti pripažintas ir vykdomas, byla priklauso išimtinai jos įstaigų kompetencijai.

Keletas iš jau minėtų tarptautinių sutarčių numato ir daugiau nepripažinimo pagrindų. Tai, pavyzdžiui, sutartis su Lenkijos Respublika, su Baltarusijos Respublika ir su Kinijos Liaudies Respublika dar papildomai numato nepripažinimo galimybę, jei teismo sprendimas nėra įsiteisėjęs, tačiau, autorės nuomone, papildomas tokio pagrindo numatymas yra perteklinis atsižvelgiant į jau minėtą bendrąją visų sutarčių nuostatą, jog pripažįstami tik įsiteisėję sprendimai. Sutartis su Baltarusijos Respublika dar papildomai numato, jog neturi būti pasibaigęs sprendimo vykdymo senaties terminas. Dar vieną pripažinimo sąlygą kelia sutartis su Lenkijos Respublika (54 str. 5 punktas), t. y. kad trečiosios valstybės kompetentingos įstaigos sprendimas tarp tų pačių šalių ir dėl to paties ginčo nebuvo pripažintas arba įvykdytas tos susitariančios šalies teritorijoje, kur sprendimas turi būti pripažintas ir įvykdytas.

Įvairių specifinių užsienio valstybės teismų sprendimų nepripažinimo pagrindų valstybės savo sutartyse gali numatyti ir daugiau, tačiau svarbiausi vis dėlto yra visuotinai pripažįstami trys anksčiau minėti pagrindai. Taigi Lietuvos teismai, nagrinėdami bylas, kuriose yra užsienio elementas, turi kreipti ypatingą dėmesį, kad nebūtų pažeistos šios sąlygos ir nebūtų užkirstas kelias suinteresuotai šaliai ateityje kreiptis dėl tokio sprendimo pripažinimo bei įvykdymo užsienyje.

Pirmiausia atsakovas civilinėje byloje turi būti laiku ir tinkamai informuotas apie teismo posėdžio datą, laiką bei vietą, kad turėtų laiko pasirengti gynybai. Šios sąlygos įvykdymą užtikrina tarptautinė teisinė pagalba civilinėse bylose**. Pabrėžtina, jog ypač svarbu, kad teismai, siųsdami pranešimus ir kitus dokumentus užsienyje esančiai proceso šaliai, laikytųsi tarptautinių sutarčių, konvencijų ir Europos Sąjungos teisės aktų dėl dokumentų įteikimo reikalavimų. Vėliau, nagrinėjant klausimą dėl teismo sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti užsienyje, šių reikalavimų pažeidimas būtų traktuojamas kaip sąlygos tinkamai informuoti atsakovą apie teismo posėdį (būtent tą posėdį, kurio metu priimtas galutinis sprendimas byloje) pažeidimas bei suformuotų pagrindą tokio teismo sprendimo nepripažinti ir jis liktų neįvykdytas, t. y. nebūtų užtikrintas pažeistų bei teismo pripažintų pareiškėjo civilinių teisių įgyvendinimas ar atkūrimas. Atsižvelgdami į tai teismai, nagrinėdami bylas, kuriose yra užsienio elementas, galutinius sprendimus turėtų priimti tik tuomet, kai byloje yra nustatytos formos patvirtinimas apie teismo pranešimo užsienyje gyvenančiam atsakovui įteikimą.

Antruoju užsienio teismų sprendimų nepripažinimo pagrindu siekiama išvengti vienodų arba skirtingų sprendimų tapačiose bylose skirtingų valstybių teismuose, ir tai įgyvendinti padeda, galima sakyti, *lis pendens* instituto taikymas užsienio sprendimų pripažinimo procese. Šis institutas pirmiausia yra skirtas spręsti jurisdikcijos, taip pat ir jurisdikcijos tarptautiniame civiliniame procese, klausimus, tačiau jei vis dėlto tapačias bylas išnagrinėja du skirtingų valstybių teismai, jo taikymas užsienio teismų sprendimų pripažinimo procedūroje suteikia galimybę tokią klaidą ištaisyti ir neleidžia įvykdyti, pavyzdžiui, vienas kitam prieštaraujančių teismų sprendimų. Šiame kontekste sutartyje su Lenkijos Respublika įtvirtintas papildomas teismų sprendimų nepripažinimo pagrindas, kai sprendimas tapa-

* Vadovaudamasi Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos sutarties dėl teisinės pagalbos ir teisių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose 51 straipsnio 3 dalimi, Rusijos Federacijos teisingumo ministerija yra patvirtinusi šio prašymo (*Ходатайство*) formą ir reikalauja, jog būtų jį būtų pildoma kreipiantis dėl Lietuvos teismo sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti Rusijos Federacijos teritorijoje. Kadangi nėra viena kita valstybė, su kuria bendradarbiaujama dvišalių (ir trišalės) sutarčių pagrindu, nėra patvirtinusi tokio prašymo formos, dažnai Rusijos Federacijos teisingumo ministerijos nustatytos formos prašymu naudojamos ir kreipiantis į kitas valstybes. Žinoma, tokia teise galėtų pasinaudoti ir Lietuvos Respublika, patvirtindama unifikuoatą pareiškimo Lietuvos apeliaciniam teismui formą, atitinkančią LR CPK reikalavimus, keliamus procesiniams dokumentams.

** Plačiau apie tarptautinę teisinę pagalbą žr.: L. Gumuliauskienė. Tarptautinė teisinė pagalba civiliniame procese // Jurisprudencija: mokslo darbai. 2004. Nr. 57 (49).

čioje byloje, priimtas kad ir trečiosios valstybės teismo bei pripažintas valstybėje, kurioje jį būtina vykdyti, vertintinas kaip pažangus.

Kad nekiltų problemų dėl Lietuvos teismų sprendimų nepripažinimo būtent aptariamuoju klausimu, Lietuvos teismai, dar spręsdami jurisdikcijos klausimą, turėtų taikyti *lis pendens* doktriną. Ją taikyti galima dviem būdais, t. y. teismo *ex officio* arba prašant atsakovui. *

Trečiasis visuotinai pripažįstamas užsienio teismų sprendimų nepripažinimo pagrindas yra išimtinės valstybės, kurios teritorijoje sprendimas turi būti pripažintas ir įvykdytas, teismų jurisdikcijos pažeidimas. Teisingumo problema tarptautiniame civiliniame procese yra gana sudėtinga ir plačiai nagrinėjama tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, tiek teisės teoretikų darbuose. Šiame straipsnyje tarptautinio teisingumo klausimai nagrinėjami tik tiek, kiek nagrinėjamos problemos, kylančios nagrinėjant prašymus dėl Lietuvos teismų sprendimų pripažinimo užsienio valstybėse bei nepripažįstant jų, motyvuojant būtent išimtinio teisingumo pažeidimu.

Pirmiausia pažymėtina, jog „bylos, kurios viena iš šalių yra užsienio valstybės, su kuria Lietuva sudariusi dvišalę teisinę pagalbą sutartį, fizinis ar juridinis asmuo, teisminis priklausymas turi būti nustatomas pagal dvišalės tarptautinės sutarties taisykles“ [5, p. 172]. Lietuvos Respublikos ir Ukrainos sutarties dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose 33 straipsnis nustato taikytiną teisę bei teisingumą bylose, kylančiose iš prievolių atlyginti žalą. Šios kategorijos bylose priimti sprendimus yra kompetentingas teismas tos valstybės, kurios teritorijoje įvyko veiksmas arba kitokia aplinkybė, tapusi pagrindu reikalauti atlyginti žalą, arba nukentėjusysis gali pareikšti ieškinį teisme tos valstybės, kurios teritorijoje atsakovas turi gyvenamąją vietą.

Iš tokios formuluotės darytina išvada, kad jei Lietuvos Respublikos pilietis buvo sužalotas Ukrainos teritorijoje ir atsakovas taip pat yra Ukrainoje, byla dėl žalos atlyginimo priklauso išimtinai Ukrainos teismo kompetencijai. Tačiau ši, atrodytų, gana aiški Sutarties nuostata, gali sukelti neaiškumą ją taikant.

2000 m. rugpjūčio 30 d. Vilniaus apygardos teismas, išnagrinėjęs civilinę bylą Nr. 2⁴³–621–2000 pagal ieškovo V. Filipenkos ieškinį atsakovui Ukrainos įmonei Mariupolio ATĮ Nr. 11433 dėl žalos atlyginimo, priėmė sprendimą priteisti iš minėtos Ukrainos įmonės žalos atlyginimą V. Filipenkai dėl sveikatos sužalojimo (ieškovas buvo sužalotas 1987 m. rugsėjo 18 d. autoavarijos metu Ukrainos teritorijoje, kaltu dėl avarijos pripažintas įmonės vairuotojas). Tačiau Ukrainos Donecko srities teismas 2001 m. gegužės 21 d. nutartimi atsisakė pripažinti ir leisti vykdyti Ukrainos teritorijoje anksčiau minėtą Vilniaus apygardos teismo sprendimą, motyvuodamas būtent išimtinio Ukrainos teismo teisingumo šioje byloje pažeidimu bei remdamasis Lietuvos Respublikos ir Ukrainos Sutarties 45 straipsniu.

Tačiau Vilniaus apygardos teismas dar savo sprendime išdėstė savo nuomonę dėl aptariamų bylos teisingumo bei joje taikytinos teisės. Vilniaus apygardos teismas priėmė V. Filipenkos ieškinį ir nagrinėjo bylą remdamasis 1969 m. Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės 28 straipsniu, nustatančiu, kad tarptautinės sutarties normos neturi grįžtamosios galios. Lietuvos Respublikos ir Ukrainos sutartis įsigaliojo 1994 m. lapkričio 20 d., t. y. jau po avarijos, kuri tapo pagrindu reikalauti atlyginti žalą, tačiau jau galiojo ieškovui kreipiantis į teismą su ieškininiu dėl žalos atlyginimo [6].

Sprendimas byloje priimtas, tačiau nepripažįstamas valstybėje, kurioje jį būtina vykdyti, taigi asmeniui žala neatlyginama. Ir visa tai dėl to, kad kuris nors iš teismų – Lietuvos Respublikos Vilniaus apygardos teismas arba Donecko srities teismas (Ukraina) – neteisingai traktuoja Sutarties nuostatas. Koks gi atsakymas šioje situacijoje vis dėlto yra teisingas?

Autorės nuomone, siekiant atsakyti į šį klausimą, būtina panagrinėti teisės aktų įsigaliojimo klausimą. Pirmiausia pažymėtina, jog diskutuojamas Lietuvos Respublikos ir Ukrainos sutarties 33 straipsnis reglamentuoja išimtinai procesinius klausimus. Kaip laiko atžvilgiu galioja procesinės teisės normos?

Teisės teorijoje žinomas ir visuotinai pripažįstamas *Lex retro non agit* principas, reiškiantis, jog įstatymo ar kito teisės akto galia nukreipta į ateitį, negalima reikalauti iš asmens elgtis pagal tokias elgesio taisykles, kurios veiksmų atlikimo momentu nebuvo įtvirtintos. ** Toks principas visiškai suprantamas ir nediskutuotinas, tačiau čia kalbama apie nustatomas elgesio taisykles konkrečiu laikotarpiu. Tuo tarpu procesinės teisės normos reglamentuoja ne visiems privalomas arba draudžiamas elgesio taisykles, o proceso tvarką kreipiantis dėl pažeistų teisių gynimo. Šį principą pripažįsta ir civilinio proceso teisės mokslas, tačiau ar tinkamai jis suvokiamas anksčiau aptartoje situacijoje?

* Plačiau apie *lis pendens* institutą žr.: V. Mikelėnas. Tarptautinės privatinės teisės įvadas. Vilnius: Justitia, 2001. P. 164 – 166.

** Plačiau apie teisės normų galiojimą žr.: V. Vaišvila. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 254–260.

Tiek dabar galiojančio Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – LR CPK, naujasis CPK) [7] 3 straipsnio 8 dalis, tiek ankstesniojo Civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) [8] 3 straipsnis nustato, jog civilinių bylų procesas vyksta pagal bylos nagrinėjimo, atskirų procesinių veiksmų atlikimo arba teismo sprendimo vykdymo metu galiojusius civilinio proceso įstatymus. Civiliniame procese galioja principas, kad „nauja proceso norma atitinkamai pakeičia teismo proceso dalyvių elgesį, nesvarbu, kada atsirado patys procesiniai teisiniai santykiai“ [9, p. 44]. Tai, savaime suprantama, taikoma ir tarptautiniam civiliniam procesui, tačiau civilinio proceso teisės teorijoje pripažįstama, jog „tokia lakoniška norma neišsprendžia visų įstatymo galiojimo laiko atžvilgiu problemų“ [10, p. 48].

Taigi toliau gvildenant ankstesnę situaciją bei iš jos kilusias teises pasekmes ieškovui darytina išvada, jog Vilniaus apygardos teismas vis dėlto pasielgė neteisingai priimdamas V. Filipenkos ieškinį bei nagrinėdamas bylą. Remiantis tuo metu galiojusio CPK 3 straipsniu bei Lietuvos civilinio proceso moksle pripažįstama „proceso stadijų teorija“*, procesas turėjo vykti pagal tuo metu galiojusius procesinius įstatymus, taigi ir teisingumo klausimas turėjo būti sprendžiamas pagal kreipimosi į teismą metu galiojusias taisykles. Ieškovo kreipimosi į teismą metu Lietuvos Respublikos ir Ukrainos sutartis jau galiojo ir tarptautinio teisingumo klausimas turėjo būti sprendžiamas vadovaujantis būtent jos nustatytais taisyklėmis (turint omenyje tarptautinės teisės viršenybės principą bei tarptautinės privatinės teisės doktriną Lietuvoje), nes ratifikuota ir įsigaliojusi sutartis tampa sudėtine Lietuvos teisinės sistemos dalimi, o jos procesinės normos – sudėtine tarptautinį civilinį procesą Lietuvos Respublikoje reglamentuojančių normų dalimi.

Reikia pripažinti, kad tarptautinių sutarčių nuostatų galiojimas, jų taikymas, taip pat tarptautinio teisingumo taisyklės tikrai yra ganėtinai problemiškas dalykas, ir ne tik Lietuvos teismams. Įdomumo dėlei pažymėtina, jog V. Filipenkos byloje prieš Mariupolio ATĮ Nr. 11433 1998–2003 m. buvo priimti iš viso keturi Lietuvos teismų sprendimai dėl žalos jam atlyginimo, iš kurių tris – 1998 m. Vilniaus apygardos teismo sprendimą, 2001 m. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo sprendimą ir 2003 m. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo sprendimą – tas pats Ukrainos Donecko srities teismas pripažino, o jau minėto 2000 m. Vilniaus apygardos teismo sprendimo – nepripažino.

Apibendrinant aptartą padėtį galima vienareikšmiškai teigti, jog byloje, kuriose yra užsienio elementas, teisingai pritaikyti teisingumo nustatymo taisykles bei nustatyti bylą nagrinėti kompetentingą teismą, ypač jei konkrečiu atveju nustatomas išimtinis teisingumas, labai svarbu, nes priešingu atveju tokį sprendimą bus atsisakoma vykdyti užsienio valstybėje, motyvuojant išimtinio teisingumo pažeidimu, o nukentėjusiojo asmens teisės taip ir nebus atkurtos. Ir nors tarptautinio teisingumo klausimais tikrai nemažai diskutuojama Lietuvos teisinėje visuomenėje ir literatūroje, ši problema Lietuvos teismų darbe išlieka, tad būtinas tolesnis švietėjiškas darbas šioje ir apskritai viso tarptautinio civilinio proceso srityje.

2. Lietuvos teismų sprendimų pripažinimas ir vykdymas užsienio valstybėse daugiašalių konvencijų pagrindu

Lietuvos Respublikos Seimas 2002 m. balandžio 2 d. įstatymu [11] ratifikavo 1973 m. Hagos konvenciją dėl sprendimų, susijusių su išlaikymo pareigomis, pripažinimo ir vykdymo [12], reglamentuojančią teismų sprendimų pripažinimą ir vykdymą užsienio valstybėse.

Svarbu pažymėti, jog ši Konvencija ne iš karto įsigalioja tarp visų ją ratifikavusių valstybių, bet dėl vėliau prisijungusių valstybių anksčiau prisijungusios turi padaryti tam tikrą pareiškimą (31 str.).

Pagrindinis Lietuvos teismų sprendimų pripažinimo užsienio valstybėse principas pagal šią Konvenciją yra toks pat, kaip ir pagal dvišales (ir trišalę) Lietuvos Respublikos teisinės pagalbos ir teisinių santykių sutartis, t. y. suinteresuotas asmuo turi pateikti prašymą bei kitus būtinus dokumentus. Pateiktinų dokumentų sąrašas nurodomas minėtos 1973 m. Hagos konvencijos 17 straipsnyje.

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog pagal šią Konvenciją prašymą pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos teismo sprendimą konkrečioje užsienio valstybėje suinteresuotas asmuo turi pateikti tiesiogiai kompetentingam tos valstybės teismui. Sprendimą priėmusio teismo ar centrinių institucijų tarpininkavimas, kreipiantis dėl teismo sprendimo pripažinimo pagal 1973 m. Hagos konvenciją, nėra numatytas. Tačiau prašymus dėl užsienio teismų sprendimų pripažinimo nagrinėti kompetentingų teismų sąrašas prie minėtos Konvencijos, deja, nėra pateikiamas, ir tai didžiausia problema, sunkumas įgyvendinant

* Plačiau apie civilinio proceso stadijų teoriją žr.: E. Laužikas, V. Mikelėnas, V. Nekrošius. Civilinio proceso teisė. Vilnius: Justitia, 2003. P. 119–122.

šià Konvencijà. Atsižvelgiant į tai asmenims, pateikiantiems prašymus pagal šià Konvencijà, būtina kvalifikuotų teisininkų pagalba.

Pažymėtina, jog 1973 m. Hagos konvencijos taikymo praktika, kreipiantis dėl Lietuvos teismų sprendimų pripažinimo užsienio valstybėse, nėra didelė. Ši Konvencija Lietuvos Respublikos atžvilgiu įsigaliojo tik nuo 2003 m. spalio 1 d., o nuo 2004 m. gegužės 1 d. Lietuvos teismų sprendimų pripažinimui dvidešimt keturiose valstybėse taikomos Europos Sąjungos teisės aktų nuostatos. Todėl nesileidžiant į išsamesnę nedažnai praktikoje taikomos 1973 m. Hagos konvencijos dėl sprendimų, susijusių su išlaikymo pareigomis, pripažinimo ir vykdymo nuostatų analizę pereinama prie gana naujos srities, t. y. prie Lietuvos teismų sprendimų pripažinimo ir leidimo juos vykdyti užsienio valstybėse Europos Sąjungos teisės aktų nustatyta tvarka.

3. Lietuvos teismų sprendimų pripažinimas ir vykdymas Europos Sąjungos valstybėse

Nuo 2004 m. gegužės 1 d. Lietuvos Respublikai tapus visateise Europos Sąjungos (toliau – ES) nare, Lietuvos atžvilgiu įsigaliojo ES reglamentai, nustatantys teismų sprendimų pripažinimo ir leidimo juos vykdyti ES valstybėse narėse tvarkà. Tai:

1. 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo užtikrinimo (EB) Nr. 44/2001 (dar vadinamas „Briuselis I“), iš dalies pakeistas 2002 m. rugpjūčio 21 d. Komisijos reglamentu (EB) Nr. 1496/2002 (toliau – Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001).

2. 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos reglamentas dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis abiejų sutuoktinių vaikams, pripažinimo bei vykdymo (EB) Nr. 1347/2000 (dar vadinamas „Briuselis II“), iš dalies pakeistas 2002 m. liepos 1 d. Komisijos reglamentu (EB) Nr. 1185/2002 (toliau – Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1347/2000).

3. Nuo 2005 m. kovo 1 d. pradedamas taikyti 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentas dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, panaikinantys Reglamentà (EB) Nr. 1347/2000, (EB) Nr. 2201/2003 (dar vadinamas „Briuselis II a“) (toliau – Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003) [13].

Svarbu paminėti, jog Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 santykiuose tarp ES valstybių narių pakeitė 1968 m. Briuselio konvencijà dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo [13] ir nustatė, kad „bet kuri nuoroda į šià Konvencijà laikoma nuoroda į šį Reglamentà“ (Tarybos reglamento (EB) Nr. 44/2001 68 str.).

Visų minėtų reglamentų nustatyta teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo tvarka taikoma tik tuo atveju, kai kreipiamasi dėl Lietuvos teismo sprendimo pripažinimo ir paskelbimo jį vykdytinu kurioje nors ES valstybėje narėje*, jei tas sprendimas priimtas po 2004 m. gegužės 1 d., t. y. po ES reglamentų įsigaliojimo Lietuvos Respublikos atžvilgiu datos (remiantis, pvz., Tarybos reglamento (EB) Nr. 44/2001 66 str.).

Jei kurioje nors ES valstybėje narėje prašoma pripažinti Lietuvos teismo sprendimą, priimtą iki 2004 m. gegužės 1 d., turi būti vadovaujama iki šios datos galiojusia tvarka (pvz., kreipiantis į Latvija remiamasi Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos sutartimi dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių; kreipiantis dėl sprendimo dėl išlaikymo priteisimo į Portugaliją – 1973 m. Hagos konvencija dėl sprendimų, susijusių su išlaikymo pareigomis, pripažinimo ir vykdymo).

Pažymėtina, kad būtent šiomis ES reglamentų nuostatomis turi būti remiamasi kreipiantis dėl Lietuvos teismų sprendimų, priimtų po 2004 m. gegužės 1 d., pripažinimo į ES valstybes nares, su kuriomis Lietuva yra sudariusi teisinės pagalbos ir teisinių santykių sutartis (t. y. Latvija, Estija ir Lenkija) arba į ES valstybes nares, prisijungusias prie 1973 m. Hagos konvencijos dėl sprendimų, susijusių su išlaikymo pareigomis, pripažinimo ir vykdymo.

Svarbu pažymėti, jog bet kuriuo atveju Lietuvos teismo sprendimo pripažinimo procedūra užsienio valstybėje gali būti pradedama remiantis tik suinteresuoto asmens (paprastai – ieškovo) pateiktu prašymu. Taip pat ir klausimas dėl Lietuvos teismo sprendimo pripažinimo kurioje nors ES valstybėje narėje pradedamas nagrinėti tik suinteresuoto asmens prašymu, kurį jis pateikia tiesiogiai reglamentų prieduose nurodytam kompetentingam konkrečios valstybės teismui. Tai reiškia, jog minėti ES reglamentai nenumato centrinių institucijų tarpininkavimo asmenims kreipiantis dėl teismų spren-

* Belgijoje, Vokietijoje, Graikijoje, Ispanijoje, Prancūzijoje, Airijoje, Italijoje, Liuksemburge, Nyderlanduose (Olandijoje), Austrijoje, Portugalijoje, Suomijoje, Švedijoje, Didžiojoje Britanijoje ir naujosiose valstybėse narėse: Čekijoje, Estijoje, Vengrijoje, Latvijoje, Maltoje, Lenkijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje ir Kipre. Pažymėtina, jog Danijai šių reglamentų nuostatos netaikomos, tačiau Europos Sąjungos Komisija derasi dėl Tarybos reglamento (EB) Nr. 44/2001 taikymo išplėtimo ir Danijai.

dimų pripažinimo ES valstybėse narėse. Šiuo procesu suinteresuotas asmuo (dažniausiai išieškotojas) turi pasirūpinti pats. Prie visų šių reglamentų pateikiami priedai, kuriuose nurodoma, kokie teismai kiekvienoje valstybėje yra kompetentingi nagrinėti tokius prašymus kaip, pavyzdžiui, Lietuvoje Lietuvos apeliacinis teismas (LR CPK 811 str.). Kai kuriose valstybėse taip pat yra tik vienas teismas, pavyzdžiui, Švedijoje Svea apeliacinis teismas, kitose valstybėse tokius prašymus nagrinėja tam tikros grandies teismai pagal teritorinį priklausomumą, pavyzdžiui, Vokietijoje žemių teismai (*Landgericht*). Apeliacija ir kasacija dėl prašymo pripažinti teismo sprendimą taip pat gali būti pateikiama reglamentų prieduose nurodytiems teismams.

Kalbėdami apie kiekvienoje valstybėje prašymus dėl užsienio valstybių teismų sprendimų pripažinimo nagrinėti kompetentingus teismus bei prisimindami, jog prie anksčiau aptartos 1973 m. Hagos konvencijos dėl sprendimų, susijusių su išlaikymo pareigomis, pripažinimo ir vykdymo tokių teismų sąrašas nepateikiamas, manytume, jog suinteresuoti asmenys, kreipdamiesi dėl Lietuvos teismo sprendimo dėl išlaikymo priteisimo, priimto iki 2004 m. gegužės 1 d., pripažinimo vienoje iš ES valstybių narių remiantis būtent minėta Konvencija, taip pat galėtų pasinaudoti prie minėtų reglamentų pateikiamu teismų sąrašu, nes funkcinė jurisdikcija nagrinėti tokio pobūdžio prašymus valstybėse paprastai suteikiama tiems patiems teismams, nesvarbu kokiu pagrindu dėl užsienio valstybės teismo sprendimo pripažinimo kreipiamasi (pvz., Lietuvoje tokius prašymus visais atvejais nagrinėja Lietuvos apeliacinis teismas).

Specialių reikalavimų tokiems prašymams reglamentai nekelia, tačiau atsižvelgiant į tai, kad juos nagrinės konkrečios valstybės teismai pagal savo nacionalines proceso taisykles („Briuselio I“ 40 str.), toks prašymas iš esmės turėtų atitikti tos valstybės teisės aktų reikalavimus, keliamus procesiniams dokumentams.

Reglamentuose nurodomas prie prašymo pateiktinų dokumentų sąrašas (Tarybos reglamento (EB) Nr. 44/2001 53 str., Tarybos reglamento (EB) Nr. 1347/2000 32–33 str.).

Taip pat pažymėtina, jog prašymų dėl Lietuvos teismų sprendimų pripažinimo ES valstybėse narėse nagrinėjimas gali būti apmokestintas žyminiu mokesčiu, ir tai tam tikra prasme pasunkina jau teismo sprendimu pripažintų asmens teisių gynybą. Tačiau kartu pažymėtina, jog asmuo gali būti atleistas nuo žyminio mokesčio bei gali aplikuoti į valstybės garantuojamą teisinę pagalbą ne tik savo, bet ir kitose valstybėse.

Lietuvai tapus ES nare ir Lietuvos Respublikos atžvilgiu įsigaliojus minėtiems ES Tarybos reglamentams dėl teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo ES valstybėse narėse, teisinėje visuomenėje pasigirsta nuomonių, kad „teismų sprendimų pripažinimo tarp ES valstybių nebėra, jog sprendimai visose ES valstybėse narėse pripažįstami ir vykdomi automatiškai, be jokios pripažinimo procedūros, jog kreiptis dėl teismo sprendimo pripažinimo kitoje ES valstybėje yra tik asmens teisė ir pan.“ Šią iš tiesų klaidingą nuomonę suponuoja galbūt šiek tiek mūsų teisinei sąmonei ir teisėkūros tradicijoms neįprastos lakoniškos reglamentų formuluotės, kaip antai: „*tarpusavio pasitikėjimas vykdamas teisingumą Bendrijoje pateisina valstybėje narėje priimtus teismo sprendimus, pripažįstamus savaimė, netaikant jokios procedūros [...]*“ („Briuselio I“ preambulės 16 punktas), „*sprendimas turėtų būti paskelbtas vykdytinu praktiškai savaimė, formaliai patikrinus pateiktus dokumentus*“ („Briuselio I“ preambulės 17 punktas), „*sprendimas priimtas vienoje valstybėje narėje turi būti pripažįstamas kitoje valstybėje narėje nereikalaujant pradėti kokio nors specialaus proceso*“ („Briuselio I“ 33 str. 1 d.). Analogiškų nuostatų galima rasti ir Tarybos reglamente (EB) Nr. 1347/2000: „*valstybėje narėje priimtų teismo sprendimų pripažinimas ir vykdymas yra pagrįstas tarpusavio pasitikėjimo principu*“ (preambulės 16 punktas), „*valstybėje narėje priimtą teismo sprendimą pripažįstant kitose valstybėse narėse, jokia speciali procedūra netaikoma*“ (14 str. 1 d.) ir pan.

Tačiau šis kitų ES valstybių narių teismų sprendimų pripažinimas, grindžiamas valstybių narių savitarpio pasitikėjimu bei vykdomo teisingumo pripažinimu, gali būti ir yra deklaruojamas tik iki tam tikro momento, t. y. iki tol, kol vienoje ES valstybėje narėje priimtą ir, kaip teigiama reglamentuose, kitose ES valstybėse narėse pripažįstamą teismo sprendimą atsiranda būtinybė įvykdyti priverstine tvarka. Bet kuris suinteresuotas asmuo, norėdamas įvykdyti kitoje ES valstybėje narėje Lietuvos teismo sprendimą,* privalės dėl jo pripažinimo (arba kitaip tariant – paskelbimo) vykdytinu kreiptis į kompetentingą tos valstybės teismą. Lietuvos teismų sprendimai bei jais remiantis išduoti vykdomieji raštai automatiškai priverstine tvarka kitoje ES valstybėje narėje kol kas dar negali būti vykdomi, kol vykdytinais jų nepripažįsta (arba nepaskelbia) kompetentingas tos valstybės, kurioje dėl vienokių arba kitokių priežasčių ji siekiama įvykdyti (nes, kaip minėta, ten gyvena ir pajamas gauna skolininkas, ten

* Kalbant apie Lietuvos teismų sprendimų pripažinimą ES valstybėse narėse Europos Tarybos reglamentų pagrindu turimi omenyje tik Lietuvos teismų sprendimai, priimti po 2004 m. gegužės 1 d.

yra jo turtas ar pan.), teismas. Autorės teiginys, jog teismų sprendimų pripažinimas tarp ES valstybių narių išlieka, gali būti grindžiamas keletu argumentų.

Pirma, jau patys reglamentų pavadinimai formuluojami „dėl teismų sprendimų pripažinimo bei vykdymo“, o ne dėl „teismų sprendimų pripažinimo tarp valstybių narių panaikinimo“ ar pan.

Antra, pačiuose reglamentuose yra tai pagrindžiančių nuostatų, kaip antai: „*valstybėje narėje priimtas [...] sprendimas vykdomas kitoje valstybėje narėje, kai suinteresuotos šalies prašymu jis buvo paskelbtas vykdytinu toje kitoje valstybėje narėje*“ (Tarybos reglamento (EB) Nr. 44/2001 38 str. 2 d.); analogiška Tarybos reglamento (EB) Nr. 1347/2000 21 str. 1 d. nuostata: „*valstybėje narėje priimtas [...] teismo sprendimas [...] yra vykdomas kitoje valstybėje narėje tada, kai suinteresuotos šalies prašymu jis buvo pripažintas joje vykdytinu*“. Analogiškų nuostatų galima rasti ir „Briuselio II“ reglamentą pakeisiamčiame Tarybos reglamente (EB) Nr. 2201/2003.

Trečia, aptariamuose reglamentuose pateikiami užsienio valstybių teismų sprendimų nepripažinimo pagrindai. Abejotina, ar šis baigtinis teismų sprendimų nepripažinimo pagrindų sąrašas yra savitiksliis dalykas. Kita vertus, būtų nesuprantama, kam suinteresuotas asmuo „naudotūsi“ teise kreiptis į kitos ES valstybės narės nei priimtas teismo sprendimas teismą dėl to sprendimo pripažinimo taip rizikuodamas, kad sprendimas gali būti nepripažintas.

Ketvirta, prie visų aptariamų reglamentų kaip priedas yra pateikiamas ne tik teismų, kompetentingų nagrinėti prašymus dėl kitų ES valstybių teismų sprendimų paskelbimo (arba pripažinimo) vykdytinais, sąrašas, bet ir teismų, kuriems gali būti apskųstas sprendimas, susijęs su prašymu teismo sprendimą paskelbti vykdytinu, bei teismų, kuriuose gali būti užginčytas sprendimas dėl apeliacijos. *

Tai, jog teismų sprendimų pripažinimo procedūra tarp ES valstybių narių išlieka, galima pagrįsti ir modeliuojant praktinę situaciją. Tarkime, Lietuvos teisme išnagrinėta civilinė byla dėl santuokos nutraukimo, priimtas sprendimas nutraukti santuoką dėl sutuoktinio, pavyzdžiui, gyvenančio Vokietijoje, kaltės, tačiau atsakovui nebuvo tinkamai įteiktas pranešimas dėl teismo posėdžio. Pritariant nuomonei, jog Lietuvos teismo sprendimas visose ES valstybėse narėse vykdomas be specialaus pripažinimo, reikėtų, kad ieškovas (arba ieškovė) su šiuo sprendimu gali kreiptis į atitinkamą Vokietijos civilinės metrikacijos įstaigą ir įregistruoti santuokos nutraukimą. Sutuoktinis, dėl kurio kaltės nutraukta santuoka ir kuris nebuvo tinkamai informuotas apie Lietuvos teisme vykstantį teismo procesą, nežino taip pat, kad toks civilinės būklės aktas įregistruotas. Taigi gali susidaryti situacija, kad asmuo apie tai, jog jo santuoka nutraukta, gali sužinoti tik po kelerių metų. Todėl būtina užsienio valstybių teismų sprendimų pripažinimo bei paskelbimo vykdytinais procedūra. Aptartuoju atveju Vokietijos teismas, nagrinėdamas prašymą dėl Lietuvos teismo sprendimo pripažinimo ir paskelbimo vykdytinu Vokietijos teritorijoje, tam, kad būtų galima įregistruoti santuokos nutraukimą, turėtų patikrinti Tarybos reglamento (EB) Nr. 1347/2000 15 straipsnio 1 dalyje nurodytus teismo sprendimo nepripažinimo pagrindus ir nustatęs, kad atsakovui nebuvo laiku įteiktas pranešimas apie bylos nagrinėjimą, sprendimo nepripažinti. Taip būtų užtikrinta asmens teisių gynyba.

Arba, tarkime, pažeidžiant teisingumo taisykles, dviejose ES valstybėse narėse išnagrinėtos tapachios bylos ir priimti skirtingi teismų sprendimai. Nuomonė, kad be atskiros pripažinimo procedūros šie sprendimai yra pripažįstami visose ES valstybėse narėse, reikėtų, jog abu jie yra ir vykdytini. Būtent siekiant išvengti tokių ar panašių situacijų ir reikalinga teismų sprendimų pripažinimo procedūra. Pateiktoje situacijoje vienas iš teismų priimtų sprendimų būtų nepripažįstamas vykdytinu remiantis *lis pendens* doktrina, įtvirtinta kaip teismo sprendimo nepripažinimo pagrindas tiek Tarybos reglamento (EB) Nr. 44/2001 34 straipsnio 3 ir 4 dalyse, tiek Tarybos reglamento (EB) Nr. 1347/2000 15 straipsnio 1 dalies c ir d punktuose bei šio straipsnio 2 dalies e ir f punktuose.

Negalima nesutikti ir su tuo, jog Europos Sąjunga iš tiesų siekia panaikinti teismų sprendimų pripažinimo procedūrą ES erdvėje. Šiuo tikslu 2004 m. balandžio 21 d. buvo priimtas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas, sukuriantis neginčytinų reikalavimų Europos vykdomąjį raštą (EB) Nr. 807/2004 [13], kurio tikslas „sukurti Europos vykdomąjį raštą neginčytiniems reikalavimams, kad nustatytus minimalius reikalavimus teismo sprendimai, susitarimai ir autentiški dokumentai galėtų laisvai judėti visose valstybėse narėse, iki pripažinimo ir sprendimo vykdymo neatliekant tarpinių procedūrų valstybėje narėje, kurioje turi būti vykdomas sprendimas“ (Reglamento 1 str.). Tačiau kol kas tokia procedūra bus taikoma tik nagrinėjant siauros kategorijos bylas, todėl teismų sprendimų pripažinimas vykdytinais, arba *exequatur procedure*, ES valstybėse narėse išlieka.

* Lietuvoje prašymai dėl leidimo vykdyti Lietuvos Respublikos teritorijoje ES valstybės narės teismo sprendimą pateikiami Lietuvos apeliaciniam teismui (LR CPK 818 str. 4 d.); prašymus peržiūrėti nutartį dėl leidimo vykdyti ES valstybės narės teismo sprendimą nagrinėja Lietuvos apeliacinio teismo trijų teisėjų kolegija, o kolegijos priimta nutartis kasacine tvarka gali būti skundžiama kasaciniu skundu Lietuvos Aukščiausiam Teismui (LR CPK 818 str. 6 d.).

4. Lietuvos teismų sprendimų pripažinimas ir vykdymas užsienio valstybėse nesant tarpvalstybinio teisinio reglamentavimo

Be anksčiau aptartų atvejų, kai dėl Lietuvos teismo sprendimo pripažinimo ir leidimo jį vykdyti užsienio valstybėje kreipiamasi remiantis tarptautinėmis sutartimis, konvencijomis ar Europos Sąjungos reglamentais, gali susidaryti situacija, kai Lietuvos teismo sprendimą teks vykdyti valstybėje, kuri nėra ES valstybė narė, nėra prisijungusi prie 1973 m. Hagos konvencijos dėl sprendimų, susijusių su išlaikymo pareigomis, pripažinimo ir vykdymo ir Lietuva nėra sudariusi su ta valstybe teisinės pagalbos bei teisinių santykių sutarties, pavyzdžiui, Izraelyje.

Tokiu atveju nėra ir teisinio pagrindo Lietuvos teismų sprendimus pripažinti ir vykdyti tokioje valstybėje, tačiau bet kuri valstybė gali pripažinti Lietuvos teismo sprendimą vadovaudamasi geranoriškumo ir abipusiškumo pagrindais (juo labiau kad 2003 m. sausio 1 d. įsigaliojusio naujojo LR CPK 810 straipsnis leidžia Lietuvos apeliaciniam teismui pripažinti ir leisti vykdyti visų užsienio valstybių teismų sprendimus Lietuvos Respublikos teritorijoje).

Asmenys, kreipdamiesi į užsienio valstybės teismą su prašymu pripažinti Lietuvos teismo sprendimą nesant tarpvalstybinio teisinio reglamentavimo, galėtų taikyti tam tikrą analogiją ir pasiremti anksčiau aptarta prašymų ir kitų dokumentų rengimo bei pateikimo tvarka.

Tačiau suinteresuotas asmuo, prieš apsisprenddamas kreiptis su prašymu pripažinti Lietuvos teismo sprendimą užsienio valstybėje nesant tam teisinio pagrindo, turėtų įvertinti visus tokio prašymo pateikimo „už“ ir „prieš“, t. y. papildomas išlaidas, laiko sąnaudas ir sąlyginę galimybę, kad sprendimas bus pripažintas ir pradėtas vykdyti užsienio valstybėje.

Ši tvarka taikytina Lietuvos teismų sprendimus pripažįstant Danijoje (bent jau kol Danija netaiko Tarybos reglamento (EB) Nr. 44/2001), taip pat sprendimus, priimtus iki 2004 m. gegužės 1 d., kuriuos būtina vykdyti ES valstybėse narėse ne 1973 m. Hagos konvencijos dalyvėse (pvz., Austrijoje), ir, kaip minėta, kitose valstybėse.

Taigi Lietuvos Respublikos ir konkrečios valstybės tarptautinės sutarties nebuvimas neužkerta kelio suinteresuotam asmeniui kreiptis su prašymu į kompetentingą užsienio valstybės, kurioje sprendimą būtina vykdyti, teismą, kad Lietuvos teismo sprendimas būtų pripažintas. Jei tik teismo sprendimo taisyklės leidžia, ieškovas turi teisę kreiptis į Lietuvos teismą dėl savo pažeistų teisių gynimo ketindamas vėliau tęsti sprendimo pripažinimo procesą užsienio valstybės teisme. Tikriausiai niekas negali paneigti, kad bylinėtis savo valstybės teisme visais atvejais yra lengviau nei kreiptis į teismą užsienyje. Tuo tarpu teismo sprendimo pripažinimo procedūra užsienio valstybės teisme, turint omenyje, jog tai nėra bylos nagrinėjimas iš naujo, arba jos peržiūrėjimas iš esmės, dažnai didelių pastangų nereikalauja. Matyt, šios priežastys dažnai ir lemia, jog pareiškėjas, galėdamas pasirinkti Lietuvos ar užsienio teismą, dažniau apsisprendžia kreiptis su ieškiniu į savo valstybės teismą.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas Lietuvos teismams yra išaiškinęs [14], kad teismas, sprenddamas bylos, kurioje yra užsienio elementas, teisingumo klausimą, turi apsvarstyti ir tai, ar toks sprendimas būtų pripažįstamas ir vykdomas užsienio valstybėje. Tuo atveju, jei Lietuva su ta valstybe, kurios teritorijoje sprendimas turės būti vykdomas, nėra sudariusi dvišalės teisinės pagalbos sutarties, teismas turi aiškintis, ar byla nėra teisinga atsakovo gyvenamosios (buveinės) vietos valstybės teismui. Jeigu byla yra teisinga ir tos valstybės teismui, ir Lietuvos teismui, Lietuvos teismas, vadovaudamasis CPK 150 straipsnio 2 dalies 6 punktu (atitinkamai šiuo metu galiojančio LR CPK 137 str. 2 d. 2 punktas), gali atsisakyti priimti pareiškimą ir pasiūlyti ieškovui kreiptis į užsienio valstybės, kurioje reikės vykdyti būsimą teismo sprendimą, teismą. Autorės nuomone, Lietuvos teismai, siekdami išvengt sudėtingų bylų, kuriose yra užsienio elementas, nagrinėjimo, gali piktnaudžiauti tokia gana kategoriška nuostata. Juo labiau kad ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nurodomas CPK straipsnis kalba apie visišką bylos neteisingumą konkrečiam teismui, o Lietuvos Aukščiausiasis Teismas siūlo juo vadovautis esant alternatyviam teisingumui. Manytume, kad nustačius anksčiau minėtas aplinkybes Lietuvos teismas turėtų ne tiesiog formaliai atsisakyti priimti ieškinį, o nurodyti pareiškėjui galimas alternatyvas bei paaiškinti sąlyginę galimybę, jog būsimas, nors ir ieškovui palankus teismo sprendimas, bus įvykdytas atsakovo gyvenamosios (buveinės) vietos valstybėje. Ieškovui, atsižvelgiant į alternatyvaus teisingumo prigimtį, turėtų būti suteikta galimybė pasirinkti, kurios valstybės teisme bylinėtis. Toks teismo atsisakymas priimti pareiškimą gal ir nesukeltų problemų didelei įmonei, besinaudojančiai kompetentingų teisininkų pagalba bei neribojamai finansinių sunkumų, tačiau, tarkime, vienišai daugiavaikei motinai, kuri kreipiasi į teismą dėl vaikų išlaikymo išieškojimo iš užsienio valstybėje gyvenančio vyro, atsisakymas priimti ir nagrinėti jos pareiškimą Lietuvos teisme gali panaikinti bet kokią galimybę išsieškoti tokį išlaikymą. Manau, jog Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pateiktoje situacijoje (žinoma, nekalbant apie atvejus, kai nustatomas išimtinis kitos valstybės teismų

teisingumas konkrečioje byloje) Lietuvos teismas neturėtų likti visiškai pasyvus, o paaiškinti šaliai galimas alternatyvas, bet ir nesimti sprendžiamojo vaidmens dėl bylos nagrinėjimo konkrečiame teisme, palikdamas tai spręsti pareiškėjui.

* * *

Apibendrinant galima teigti, kad kiekvienam teismui, nagrinėjančiam bylą, kurioje yra užsienio elementas, būtina suvokti, jog galutiniam sprendimui byloje priimti ginčo šalims procesas dažniausiai dar nesibaigia, dažnai dar vyksta tokio sprendimo pripažinimo užsienio valstybės teisme procedūra. Teismai kiekvienu atveju turėtų labai nuodugniai išnagrinėti visas bylos aplinkybes, elgtis toliaregiškai ir užtikrinti, kad bent jau teismo darbas byloje būtų atliktas nepriekaištingai ir teismo klaidos vėliau netaptų teismo sprendimo nepripažinimo užsienio valstybėje priežastimi bei neužkirstų kelio suinteresuotam asmeniui realiai apginti savo pažeistas ir teismo jau pripažintas teises.

Išvados

Svarbus tarptautinio civilinio proceso institutas – užsienio teismų sprendimų pripažinimas ir vykdymas, t. y. procedūra, kai užsienio valstybės teismo sprendimui kitos valstybės teritorijoje suteikiama tokia pati teisinė galia kaip ir tos valstybės teismų sprendimams ir jis tampa privalomu vykdyti jį pripažinusios valstybės teritorijoje. Taip garantuojamas eksteritorialumu nepasizižminčių teismų sprendimų įvykdymas bet kurioje valstybėje.

Atsižvelgiant į tai, kurioje valstybėje Lietuvos teismo sprendimą būtina vykdyti, galimi keli Lietuvos teismų sprendimų pripažinimo ir leidimo juos vykdyti modeliai. Tai:

1. Lietuvos teismų sprendimų pripažinimas ir vykdymas valstybėse, su kuriomis Lietuvos Respublika yra sudariusi teisinės pagalbos ir teisinių santykių sutartis.
2. Lietuvos teismų sprendimų pripažinimas ir vykdymas užsienio valstybėse remiantis daugiašalėmis konvencijomis.
3. Lietuvos teismų sprendimų pripažinimas ir vykdymas Europos Sąjungos valstybėse.
4. Lietuvos teismų sprendimų pripažinimas ir vykdymas užsienio valstybėse nesant tarpvalstybinio teisinio reglamentavimo.

Atsižvelgiant į skirtingą užsienio teismų sprendimų pripažinimo reglamentavimą kiekvienu iš minėtų atvejų, prieš kreipiantis dėl Lietuvos teismo sprendimo pripažinimo į konkrečios užsienio valstybės kompetentingą teismą svarbu nustatyti, kuriuo modeliu ir kuriuo teisės aktu turi būti remiamasi atsižvelgiant į Lietuvos teismo sprendimo priėmimo momentą ir į Lietuvos Respublikos bei konkrečios valstybės santykių teisinį reglamentavimą.

Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare ir Lietuvos Respublikos atžvilgiu įsigaliojus Europos Sąjungos Tarybos reglamentams dėl teismų sprendimų pripažinimo, teismų sprendimų pripažinimo procedūra, siekiant, kad sprendimai būtų įvykdyti kitose valstybėse narėse, išlieka.

Galimybę pripažinti ir įvykdyti Lietuvos teismo sprendimą užsienio valstybėje dažnai lemia tinkamas bylos nagrinėjimas bei galimybė pasinaudoti tarptautine teisine pagalba. Prieš pradėdant nagrinėti civilinę bylą, sprendimas kurioje vėliau turės būti vykdomas užsienio valstybėje, ypač svarbu tinkamai nustatyti jos teisingumą nepažeidžiant tarptautinio teisingumo taisyklių. Pažymėtina, jog sprendžiant konkrečios bylos teisingumo klausimą būtina vadovautis ne tik LR CPK nustatytomis teisingumo taisyklėmis, bet ir tuo metu galiojančių tarptautinių sutarčių, konvencijų ir Europos Sąjungos teisės aktų procesinėmis normomis. Tarptautinių sutarčių negaliojimo atgal principas neapima jų procesinių normų taikymo (ar netaikymo), kreipimosi į teismą momentu jau galiojant konkrečiai tarptautinei sutarčiai, nors į teismą ir kreipiamasi dėl teisės, pažeistos iki tos sutarties įsigaliojimo, atkūrimo.

Taip pat pažymėtina, kad Lietuvos teismai neturėtų aklaivai vadovautis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jiems suteikta galimybe atsisakyti priimti pareiškimą ir pasiūlyti ieškovui kreiptis į užsienio valstybės, kurioje reikės vykdyti būsimą teismo sprendimą, teismą, esant alternatyviam teisingumui. Teisė pasirinkti, kurios valstybės teisme bylinėtis, vis dėlto turėtų būti paliekama ieškovui, nes net ir tarptautinės sutarties nebuvimas neužkerta kelio vėliau kreiptis į konkrečios valstybės kompetentingą teismą su prašymu pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos teismo sprendimą. Teismas, į kurį kreipiamasi su pareiškimu, kai byla teisinga tiek Lietuvos, tiek ir kitos valstybės teismui, tokiais atvejais turėtų tik nurodyti pareiškėjui galimas alternatyvas bei paaiškinti sąlyginę galimybę, kad būsimas, nors ir ieškovui palankus, teismo sprendimas bus įvykdytas atsakovo gyvenamosios (buveinės) vietos valstybėje,

su kuria Lietuvos Respublika nėra sudariusi teisinės pagalbos sutarties ir kuri nėra prisijungusi prie universalios konvencijos, reglamentuojančios teismų sprendimų savitarpio pripažinimą, ar tai nėra Europos Sąjungos valstybė narė. Būtent tokia rekomendacija ir turėtų būti formuluojama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarime tam, kad Lietuvos teismai nepiktnaudžiautų stengdamiesi išvengti nagrinėti sudėtingas bylas, kuriose yra užsienio elementas.

LITERATŪRA

1. **Lietuvos Respublikos** teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas, apibendrinimo apžvalga, aprobuota Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000–12–21 nutarimu Nr. 28 // Teismų praktika. 2001. Nr. 14.
2. **Mikelėnas V.** Civilinis procesas. II dalis. Vilnius: Justitia, 1997.
3. **Tarptautiniai** dokumentai 2. Lietuvos Respublikos teisinio bendradarbiavimo tarptautinės sutartys. Vilnius: TIC, 2002.
4. **Lietuvos Respublikos** ir Armėnijos Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose // Valstybės žinios. 2005. Nr. 7–189.
5. **Mikelėnas V.** Tarptautinės privatinės teisės įvadas. Vilnius: Justitia, 2001.
6. **Vilniaus** apygardos teismo civilinė byla Nr. 2⁴³–621–2000.
7. **Lietuvos Respublikos** civilinio proceso kodeksas, patvirtintas 2002–02–28 įstatymu Nr. IX–743 // Valstybės žinios. 2002. Nr. 36–1340.
8. **Lietuvos Respublikos** Civilinio proceso kodeksas, patvirtintas 1964–07–07 įstatymu. Vilnius: TIC prie TM, 1996.
9. **Lietuvos Respublikos** civilinio proceso kodekso komentaras. I dalis. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2004.
10. **Mikelėnas V.** Civilinis procesas. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 1997.
11. **Lietuvos Respublikos** įstatymas „Dėl Konvencijos dėl sprendimų, susijusių su išlaikymo pareigomis, pripažinimo ir vykdymo ratifikavimo“ // Valstybės žinios. 2002. Nr. 51–1930.
12. **1973 m.** Hagos konvencija dėl sprendimų, susijusių su išlaikymo pareigomis, pripažinimo ir vykdymo // Valstybės žinios. 2002. Nr. 51–1934.
13. Europos **Sąjungos** teisės aktai paskelbti interneto tinklapyje <http://europa.eu.int/eur-lex/lt/index.html>, jų autentiški vertimai į lietuvių kalbą paskelbti interneto tinklapyje <http://www3.lrs.lt/n/eu/DPaieskaeu.html>.
14. **Lietuvos Aukščiausiojo Teismo** senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 28 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas“ // Teismų praktika. 2001. Nr. 14.
15. **Gumuliauskienė L.** Tarptautinė teisinė pagalba civiliniame procese // Jurisprudencija. Nr. 57 (49). 2004.
16. **Vaišvila V.** Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000.
17. **Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V.** Civilinio proceso teisė. Vilnius: Justitia, 2003.

Aspekte der Anerkennung der litauischen Gerichtsurteile in ausländischen Staaten

*Doktorandin Laura Gumuliauskienė
Mykolas Romeris Universität*

Grundbegriffe: ausländisches Urteil, Anerkennung der Urteile, Gründe der Nichtanerkennung.

ZUSAMMENFASSUNG

Urteile, die in einem Gericht eines bestimmten Staates ergangen sind, zeichnen sich, wie auch positives Recht im allgemeinen, durch die Extraterritorialität nicht aus, und, obwohl sie rechtskräftig werden, erlangen sie von selbst keine Rechtskraft außerhalb des Inlands und können im Hoheitsgebiet eines anderen Staates nicht vollstreckt werden. Teilweise hängt das auch mit der Souveränität eines jeden Staates sowie mit der Rechtsprechung zusammen, die „bei der Staatsgrenze zu Ende geht“ (außer der Rechtsprechung von internationalen Gerichten und Tribunalen). Um den Anfang der Vollstreckung eines Urteils, das im Hoheitsgebiet eines anderen Staates zu vollstrecken ist (z. B. aus dem Grunde, dass der Wohnort des Beklagten

oder sein Eigentum sich in dem Staat befindet), zu erzielen, ist noch ein Verfahren erforderlich, und zwar Anerkennung und Vollstreckbarerklärung des Urteils. Die Anerkennung bedeutet, dass einem ausländischen Urteil im Hoheitsgebiet eines Staates die gleiche Rechtskraft verliehen wird, wie den nationalen Urteilen des Staates, und die Vollstreckung des ausländischen Urteils verbindlich wird.

In dem Artikel werden Möglichkeiten und verschiedene Modelle der Anerkennung von litauischen Gerichtsurteilen in ausländischen Staaten je nach dem Zeitpunkt des Ergehens jeweiligen Gerichtsurteils sowie nach rechtlichen Beziehungen zwischen Litauen und einem bestimmten Staat, in dem die Anerkennung und Vollstreckbarerklärung erzielt wird, analysiert. Je nach dem, in welchem Staat die Anerkennung und Vollstreckbarerklärung des litauischen Gerichtsurteils erforderlich ist, sind einige Modelle der Anerkennung und Vollstreckbarerklärung der litauischen Gerichtsurteile möglich. Das sind:

1. Anerkennung und Vollstreckbarerklärung der litauischen Gerichtsurteile in den Staaten, mit denen die Republik Litauen einen Rechtshilfevertrag und abgeschlossen hat.
2. Anerkennung und Vollstreckbarerklärung der litauischen Gerichtsurteile in ausländischen Staaten auf Grund von universalen Übereinkommen.
3. Anerkennung und Vollstreckbarerklärung der litauischen Gerichtsurteile in den Mitgliedstaaten der Europäischen Union.
4. Anerkennung und Vollstreckbarerklärung der litauischen Gerichtsurteile in ausländischen Staaten beim Fehlen einer zwischenstaatlichen rechtlichen Regelung.

In dem Artikel wird etwas größere Aufmerksamkeit auf die Neuerungen in der Regelung der Anerkennung und Vollstreckbarerklärung der litauischen Gerichtsurteile in den Mitgliedstaaten der Europäischen Union nach dem Beitritt Litauens der EU gerichtet.

